

POUČOVACIA POVINNOSŤ SÚDU A KONCENTRÁCIA CIVILNÉHO SÚDNEHO KONANIA PO OSTATNEJ NOVELE OSP V PROSPEKTÍVNEJ ANTICIPÁCII VÝVOJA CIVILNÉHO PROCESNÉHO PRÁVA

MAREK ŠTEVČEK

Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Slovenská republika

Abstrakt v rodném jazyce

Príspevok stručne charakterizuje smer uberania sa civilného procesu v Slovenskej republike. Rozoberá novo zavedené inštitúty a anticipuje ich reflexiu praxou, pričom sa stavia najmä do kritického polohy. Osobitná pozornosť je venovaná vysloveniu predbežného právneho názoru sudcu na prejednávajúcu vec a rozsudku na základe spravodlivého usporiadania pomerov medzi účastníkmi.

Klíčová slova v rodném jazyce

Koncentrácia procesu, poučovacia povinnosť súdu, spravodlivý rozsudok.

Abstract

The article briefly presents the aim of the very last novel of Civil procedure code in the Slovak republic. It describes and analysis new institutes of the civile procedure law, such like a legal opinion of the judge upon the case and judgment based on “justice-settlement”, mostly in a critical way.

Key words

Concentration of the civile procedure, guidance obligation of the court.

Koncentrácia civilného procesu je javom v kontinentálnej Európe pomerne častým, a najmä v posledných rokoch aj v českom a slovenskom civilnom procese takmer populárnym ukazovateľom vývoja civilného procesu a civického procesného práva. Nie je pritom náhodou, že tento príspevok v slovnej forme odzněl, a v písomnej forme je uverejnený práve v tej sekci tejto medzinárodnej konferencie, ktorá je venovaná odkazu profesora Josefa Macura, nestora českej, a tým pádom aj slovenskej procesualistiky.

Práve práce profesora Macura boli pre slovenskú procesualistiku priekopníckymi, a svoju reflexiu nachádzajú aj v normatívnej podobe. O koncentračnej zásade v procesnom práve možno hovoriť vždy tam, kde určité procesné úkony sú koncentrované do určitém fázy konania bez toho, aby bola narušená zásada arbitrárného poriadku. Je potrebné veľmi citlivo vnímať a posudzovať hranicu medzi legálnim a arbitrárnym poriadkom, predovšetkým cez prizmu koncentrácie civilného procesu. Koncentrácia sama osebe nenaruša arbitrárny charakter procesu – ide o nástroj urýchlenia a zefektívnenia procesu vo svetle hospodárnosti konania. Prekludovania procesných úkonov účastníka v dôsledku uplatnenia koncentračného princípu však rozhodne nemá sankčný charakter, akokoľvek to subjektívne účastníci môžu takto vnímať.

Uvedené závery profesora Macura a ďalších teoretikov sa tak premietajú do legislatívneho vývoja aj v Slovenskej republike. Najzásadnejším prielomom v tomto smere bolo zavedenie systému neúplnej apelácie do slovenského civilného procesu – podľa tejto zásady sú skutkové tvrdenia účastníkov a ich dôkazné návrhy koncentrované do fázy prvostupňového konania a

odvolanie možno odôvodniť len taxatívne stanovenými skutočnosťami. Systém neúplnej apelácie už v právej praxi funguje niekoľko rokov, a tak ho možno hodnotiť retrospektívnou analýzou jeho pôsobenia v spoločnosti, čo však nie je zámerom tohoto Krátkého príspevku. Obmeziť sa na konštatovanie, že sme sa s ním „naučili žiť“, a preto z hradiska funkčnosti systému sa nejaví ako prvok narušajúci koherentnosť inštitútov civilného procesu.

Nevedno, s akým zámerom pristupoval slovenský zákonodarca ku konštrukcii novely OSP publikovaného ako zákon 384/2008 Z. z. s účinnosťou od 15. 10. 2008, minimálne čo do odkazu profesora Macura, isté však je, že koncentrácia sad' alej prehľbuje. Neskrývaná inšpirácia českým zákonodarcom sa prejavila prakticky v opísaní relevantných paragrafov OSŘ, predovšetkým ustanovení § 118, 118a, resp. 118b. Konceptne však slovenská novela prebrala len zákonnú koncentráciu konania. Dôvod, prečo neexistuje legislatívny pendant ustanovenia § 118c OSŘ v slovenskom civilnoprocensom kodexe, nám nie je známy. Ponúkajú sa dve možnosti – buď slovenský zákonodarca nedobre opísal koncentráciu konania z českej právej úpravy, alebo celkom neprenikol do podstaty veci. Alebo od každého trochu.

To, že ostatná novela nezaviedla sudcovskú koncentráciu konania, teda koncentrovanie procesných úkonov účastníka konania na základe rozhodnutia konajúceho súdu a procesného sudcu, je v hrubom rozpore so zásadou arbitrárneho poriadku. Ide o výrazný funkčný i ideologický odklon od arbitrability civilného súdneho konania v prospech jeho legality, čo z teoretického hľadiska nutno odmietnuť. Samo o sebe však koncentrovanie procesu neškodí, ale diferenciácia medzi zákonnou a sudcovskou koncentráciou podčiarkuje skutočnosť voľnej úvahy sudcu v dôkaznej fáze konania, zvyrazňuje jeho úlohu ako arbitra.

Z celkového vyznenia úplného znenia OSP vrátane predmetnej novely však možno konstatovať, že slovenský civilný proces sa uberať smerom koncentrácie konania so zachovaním arbitrárnosti konania. Právny teoretik však niektoré novozavedené inštitúty môže hodnotiť len prospektívne, môže len anticipovať ich vývoj v právej praxi, nakoľko podstatná kritická reflexia pre krátkosť času účinnosti novely pochopiteľne absentuje. Úlohu perspektívneho odhadovania správania sa právej normy v praxi zdôrazňuje navyše tá skutočnosť, že prijatiu novely nepredchádzali prakticky žiadne odborné diskusie či vedecké polemiky, a predpis sa stal účinným presne v deň, kedy nadobudol svoju platnosť, takže sféra legisvakancie v zmysle pripravenia sa na pôsobenie novozavedených inštitútov nebola prakticky žiadna. V ďalšom sa sústreďíme na niektoré novozavedené inštitúty s pokusom o anticipáciu ich praktického pôsobenia.

Najdiskutovanejším a najobavanejším inštitútom je nepochybne novozavedená možnosť sudcu kedykoľvek počas konania účastníkom uviesť, ako sa na základe doteraz tvrdených a preukazovaných skutočností javí právne posúdenie veci (ust. § 100 ods. 1 OSP). Okrem skutočnosti, že ide o fakultatívne uplatňovaný inštitút, treba uviesť i to, že vo svetle odhadov, ako a či vôbec tento inštitút prax bude využívať, že môže ísť o mimoriadne efektívny nástroj usmernenia substancovania tvrdených skutočností a dôkazných návrhov účastníkov, zrejme predovšetkým žalobcu. Podľa dôvodovej správy k publikovanému novelle ide o snahu predísť tzv. prekvapivým či senzačným výrokom. Ak sa tento inštitút v praxi bude uplatňovať správnym spôsobom, pôjde o eliminovanie procesných situácií, kedy sa účastníci snažia preukazovať skutočnosti, ktoré sudca za významné vôbec nepovažuje a naopak, ku skutočnostiam podľa sudcu pre posúdenie veci podstatnú sa vôbec nevyjadria, resp. nepredložia dôkazy na preukázanie svojich tvrdení.

Tento inštitút je pomerne dobre známy z germánskej vetvy kontinentálneho práva, najmä z nemeckého procesu a veľmi sa tam podľa všetkého osvedčil. Konieckoncov, aj český Ústavný

súd judikoval v náleze č. 777/1997 možnosť prediktability výroku rozhodnutia súdu v kontexte proukazovaných a tvrdných skutočností. Tu je však potrebné uviesť, že vyjadrenie predbežného právneho názoru sudcu na prejednávajúcu vec musíme vnímať v kontexte komplexu procesných princípov a zásad, na ktorých je náš civilný proces budovaný. Inak povedané, sudca je povinný rešpektovať to, že vyjadrenie predbežného názoru na vec, resp. právne posúdenie na základe doteraz vykonaných dôkazov nie je v žiadnom prípade sankcia voči jednému z účastníkov, a už vôbec nie návod pre účastníka, ako treba „napasovať“ odôvodnenie, aby sa mohlo rozhodnúť tak, ako navrhuje. Pôjde o citlivé, a v konečnom dôsledku fakultatívne usmerňovanie účastníkov konania k tomu, na čom je civilný proces postavený – k prejednaciemu princípu. Citlivým a správnym uplatňovaním tohto nového inštitútu môže dôjsť naplnenia atribút sudcu ako nezávislého arbitra sporu, proces v budúcnosti by mohol byť oveľa viac o diskusii, o presvedčení sudcu, a napokon aj protistrany o svojej pravde, o dotvorení prejednacieho princípu v jeho najčistejšej podobe, kde žalobca je dominus litis a posudzovaná právna vec sa vyvíja pod procesnou diligenciou strán sporu.

Toto všetko však ako *conditio sine qua non* vyžaduje zrelého a znalého sudcu, a samozrejme aj účastníka. Sudca musí chcieť vedieť uplatňovať tento inštitút a presvedčiť širokú odbornú verejnosť o tom, že predmetný inštitút nie je a nebude o „legalizovanom navádzaní protistrany“, ako sa už vyskytli názory z advokátskych kruhov. Len dôsledné pochopenie prejednacieho princípu umožní sudcovi využívať tento inštitút v súlade s právom na spravodlivý proces, súčasťou ktorého je nepochybne i prediktabilita súdneho konania, kontinuálne výsledovateľná línia myšlienkového pochodu sudcu pri hodnotení tvrdných skutočností a vykonaných dôkazov, čím sa zase v konečnom dôsledku eliminuje možnosť odôvodňovania odvolaní práve onou prekvapivosťou výroku, či povedané procesnou terminológiou skutočnosťou, že právne posúdenie a skutkové zistenia súdu prvého stupňa nemajú oporu vo vykonanom dokazovaní.

Ak je tento príspevok snahou o zamyslenie sa nad fungovaním inštitútov civilného procesu v budúcnosti, musí sa obmedziť na konštatovanie, že v rukách dobrého a znalého sudcu sa prednesenie predbežného právneho posúdenia stane nástrojom efektívneho výkonu súdnictva. Problematickou však podľa nášho názoru stále zostáva premisa uvedeného záveru, už spomínaná nevyhnutná podmienka spravodlivého procesu...

Systematicky s touto možnosťou sudcu úzko súvisí novozavedené ustanovenie § 118 ods. 2 OSP, v zmysle ktorého musí súd uviesť po skončení úvodných prednesov sporových strán, teda po prednesení žalobného návrhu a po odznení repliky žalovaného, uviesť pre onanie zásadné skutočnosti. Teda konkrétne uvedie, ktoré skutočnosti má za preukázané, za nesporné, aké skutočnosti naopak zostali medzi účastníkmi sporné, ktoré dôkazy vykoná a ktoré z navrhnutých dôkazov naopak nevykoná. Z dikcie zákona však nie je zrejmé, či má súd túto povinnosť pri každom pojednávaní, teda i na každom ďalšom, odročenom pojednávaní, alebo len na pojednávaní vo veci samej prvom. Skôr sa prikláňame k názoru, že pôjde o povinnosť súdu len na prvom pojednávaní, a ďalší postup by mal zodpovedať už analyzovanému dikcii § 100 ods. 1 OSP. Problém je však v tom, že kým vyjadrenie predbežného právneho názoru na prejednávajúcu vec je fakultatívnou možnosťou súdu, prednesenie nesporných a sporných skutočností a označenie vykonávaných a nevykonávaných dôkazov je obligatórna, koncentrovaná povinnosť súdu, ktorá sa musí uskutočniť v momente po úvodnom prednesení strán na pojednávaní (čo plne koresponduje so zásadou ústnosti civilného procesu. Účastníci totiž môžu prednášať dôkazné návrhy až do vyhlásenia uznesenia, ktorým sa dokazovanie končí, čo spravidla nebude hneď na prvom pojednávaní, hoci podľa dikcie zákona by tomu tak byť malo. Nemôžeme však ignorovať praktické konotácie problému – spravidla málokedy pri

zložitosti prejednávanych prípadov bude možné rozhodnúť vec meritorné už na prvom pojednávaní. Samozrejme sa súd s otázkou, ktoré dôkazy nevykonal a prečo musí vysporiadať v odôvodnení rozsudku (či prípadne iného meritórneho rozhodnutia), avšak tým sa minie snaha o elimináciu už spomínaných prekvapivých rozhodnutí účinkom.

Práve s poukazom na uvedené by bolo treba uvedené ustanovenia a povinnosti súdu vnímať v súvislostiach, resp. vnímať v tej súvislosti, že má ísť o ontologickú jednotu poučovacích povinností parciálneho charakteru, ktorej výsledkom je inštruovať účastníka už počas konania k tomu, aby dokázal predvídať rozhodnutie súdu. Inak povedané, účastníkovi by malo byť zrejmé, že neunesol dôkazné bremeno ohľadne ním tvrdených skutočností už v priebehu procesu. Poučovacia povinnosť súdu, hoci konkrétne nemusí znieť oným typickým „poučujem vás“ má nevyhnutne smerovať k tomu, aby účastník svoju povinnosť tvrdenia a dôkaznú povinnosť v procese ustál tak, aby vedel, ako súd rozhodne skôr, ako sa vyhlási rozhodnutie vo veci samej. Nepochybne má uvedené dosah i do sféry odvolacieho a dovolacieho konania, na ktoré sa tiež vzťahuje koncentračný princíp.

Kto chce, nájde na uvedenom dikcii dosť chýb i medzier, ak by sme však hľadali onen „duch zákona“, nepochybne by sme mali dospieť k takému uplatňovaniu nových i staronových procesných inštitútov, ktorých diferencované a citlivé uplatňovanie má prispieť k efektívnosti konania a k zabezpečeniu práva účastníka konania na spravodlivý súdny proces.

Na úplný záver len krátka poznámka – pri ústnom prednese na konferencii som zaujal kritickejšie postoje k týmto inštitútom a bol som väčším skeptikom voči záverom prezentovaným v tomto článku, ale diskusii a polemikou, taká charakteristická pre medzinárodné vedecké konferencie, ma donútili čiastočne modifikovať svoje postoje a zachovať si vieru, že civilný proces nie je a nebude len súhrnom objektivizovaných právnych noriem „sveta sollen“, toho čo má byť, ale živým inštrumentárium, ktorého citlivé uplatňovanie napriek alebo práve v dôsledku koncentračnej zásady a jej uplatňovania, prispieje k spravodlivému vnímaniu sveta.

Nadpis tohto krátkeho príspevku sľuboval odhadovanie týchto inštitútov čo do sféry pôsobenia do budúcnosti. Jeho záver však skôr vyznieva ako viera v ich budúce uplatňovanie...

Kontaktní údaje na autora – email:

stevcek@flaw.uniba.sk